

- تاریخ نساجی در قرون اول تا چهارم اسلامی

روایت های حدود العالم

الف- آمل و طبرستان عظیم ترین منطقه و تولید کننده منسوجات زیر معرفی می نماید

۱- پارچه کتانی ۲- حصیر ۳- دستار و دستارچه ۴- گلیم دیلمی ۵- فرش طبری

ب- نامل + چالوس + رودان را تولید کنند گلیم کبود می داند.

ج- آذربایجان زیلو + پلاس و حصیر تولید می کند.

د- سیستان زیلو تولید می کند.

ه- فارس و کرمان زیلو و گلیم تولید می کنند. بهترین زیلو ایران را زیلو جهرمی فارس می داند.

خط کوفی

نمونه های قرون اول تا سوم هجری قمری بسیار شبیه هم هستند + فقط یکسری جزئیات کوچک هست که این نمونه ها را با دوران ساسانی از هم تفکیک می کند + از اولین تزئینات و ویژگی هایی که از فرهنگ عربی وارد منسوجات و پارچه های ساسانی شد، خط کوفی بود + خط کوفی قاعده افقی دارد و به راحتی می تواند در تزئینات ردیفی و شکسته نقش بازی کند + خط کوفی یکی از مهمترین عوامل تفکیک پارچه های ساسانی با پارچه های اولیه قرون اسلامی است + خط کوفی ابتدا بیان مذهبی داشت و سپس بیان تزئینی پیدا کرد.

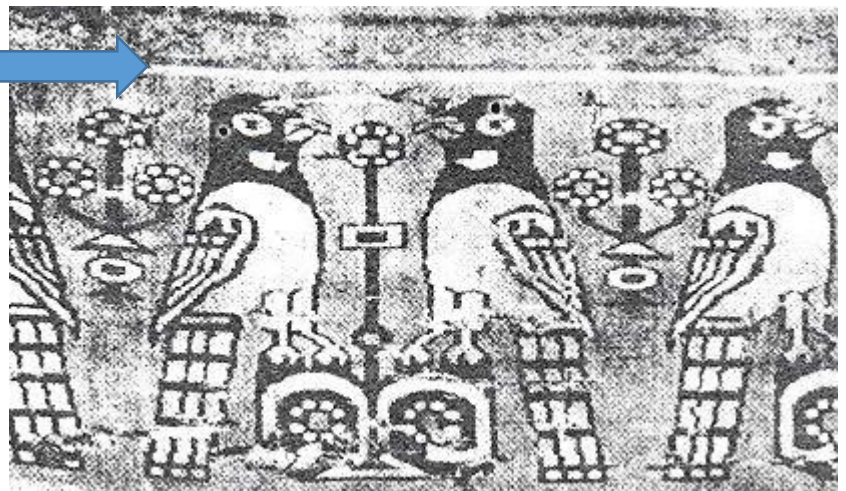
آل بویه

در بین حکومت های متقارن بیشترین تنوع بافت و تنوع نقوش متعلق به سلسله آل بویه می باشد + از جمله روایت های این جمع آوری برترین ریسندگان توسط ضدالدوله دیلمی (حاکم بویه ای شهر فناخسرو در نیم فرسنگی شیراز امروزی) است + همچنین در کلیه متون جغرافیای طبیعی اقتصاد و بازرگانی آل بویه بر مبنای داد و ستد و تجارت پارچه و منسوجات دانسته شده است + از مهمترین نقوشی که در پارچه های ساسانی بکار می رفت نقوش جانوری (عمدتا مبتنی بر پرندگان) و گل های سه شاخه می باشد.

مهمترین مراکز پارچه بافی در قرون ابتدایی اسلامی

الف- خوزستان

شهر های شوش + شوشتر + جندی شاپور

پیشینه این شهرها و بنیان آنها از عهد ساسانی گذاشته شده است + با این حال پس از اسلام تولیدات این سه شهر خوزستان متنوع تر و زیاد تر شد + یکی از مهم ترین پارچه هایی که پس از اسلام بافت آنها در این سه شهر آغاز شد، طراز بود.

الف-۱- شوش

در دوران اموی بافته های شوش بسیار مورد توجه خلافت اموی قرار داشت + دیوان قیس الرقیات شعری در مورد زنان دربار عمر بن عبدالعزیز دارد که پارچه های شوش را ابریشمی با راه راه های سفید در زمینه قرمز دانسته است + این توصیف قیس الرقیات شبیه پارچه **شَعْر** می باشد + همچنین سلیمان خلیفه اموی نیز مایحتاج پارچه ای دربار خود را به کارگاه های شوش سفارش می داده است + در دوره عباسی نیز خلفا عباسی به خزانه داران خود امر نموده بودند که بافته های شوش متعلق به خلیفه باشد و بافته های سایر شهرهای خوزستان متعلق به سایر درباریان + این در حالی بود که در همان زمان بغداد دارای کارگاه های پارچه بافی بسیار معظمی بوده است .

الف-۲- شوشتر

مهمترین پارچه ای که در شوشتر بافته می شد، **کَسوه** یا روپوش خانه خدا بوده است + بر روی کسوه ادعیه و کلام الهی دوخته می شود + تکنیک دوخت این ادیه ده یک دوزی می باشد + ده یک دوزی از جمله دوخت هایی می باشد که آن قدر پرکار هستند که پارچه زمینه در محل دوخت مشاهده نمی شود + در ده یک دوزی از یک نقطه ده بار نخ دوخت رد می شود.

نظام طراز

نظامی برای بافت
منسوجات خلیفه
جهت خلعتی دادن یا
بار عام

انواع طراز

الف- طراز سلطنتی: خلعت

ب- طراز عام: بار عام

ج- طراز مازاد: فروش در بازار

د- طراز هدیه: هدیه به سایر کشورها یا سفر

دارالطراز

سرپرست نظام طراز را طراز الشریف می گفتند + اگر بیش از حد خلعت اهدا می شد را آن روز عید الحُلل می گفتند. + محل بافت طراز را دارالطراز می نامند + امویان یکی از دارالطرازهای خود را در شوش قرار دادند + عباسیان نیز این دارالطراز را منحل نکرده و نگه داشتند اما دارالطراز اصلی آنها در بغداد بود.

جامه خانه سلطنتی

مجزا از دارالطراز بود + زیر نظر زین الخزان بود + وظیفه تنظیم لباس های سلطان را داشت + باغ گل + فیچی دار

نکات مهم در طراز

حتما نام سلطان باید می آمد + ابتدا خط کوفی بود که به نسخ تبدیل شد + نظام طراز اولین بار در خلافت اسلامی توسط خلفا عباسی برقرار بود و سایر حکومت های اسلامی از آن کپی برداری کردند + با این حال اصل خلعتی دادن از زمان هخامنشی و توسط ایرانیان برقرار بود و اعراب از ایرانیان یاد گرفتند.

ب- خراسان

شهرهای بخارا + سمرقند + نیشابور

ب-۱- بخارا

براساس کتاب تاریخ بخارا یزدی ها و قفقازی های ساکن در این شهر بافندگان اولیه آن بوده اند + شهر زندیقیه در حومه بخارا پارچه های معروف زندیقی را از عهد ساسانی می بافت.

ب-۲- سمرقند

معروفترین پارچه های سمرقند کرباس و قز بوده است

ب-۳- نیشابور

کرباس و کرباس بافی نیشابور در محدوده خراسان معروفترین پارچه ای بوده است که در این شهر بافته می شده است.

ج- طبرستان و دیلمستان

شهرهای گرگان + قزوین + ری

ج-۱- گرگان

ابریشم بافی و پارچه های ابریشمی این شهر معروف بوده است.

ج-۲- قزوین

دستار و پارچه های پنبه ای ، پشمی و کتانی قزوین معروف بوده است

ج-۳- ری

پارچه های ابریشمی در قبل و بعد از اسلام در این شهر براساس سنت ساسانی تولید می شده است + پارچه های ابریشمی این شهر دو پود بوده است + ری علاوه بر تولید پارچه، مرکز تجارت و بازار داد و ستد و محل عبور کاروان های تجاری پارچه بوده است + ری را اصطلاحا عروس جهان یا دروازه جهان می نامیدند.

د- فارس و کرمان

شهرهای فسا + شیراز + بم + کرمان

د-۱- فسا ← در مقطعی یک دارالطراز در فسا راه اندازی می شود + طراز های فسا چند رنگ و زربفت بوده است. پارچه ابریشمی چهارخانه نیز تولید می کرده است.

د-۲- بم ← در این شهر پرده های حریر ابریشمی برای دربار عباس تهیه می شده است + کرم هفتواد

سایر شهرهای فعال در حوزه تولید پارچه

اصفهان: پارچه پنبه ای + یزد + کاشان + تبریز که اطلاعات کاملی از آنها در دسترس نیست.

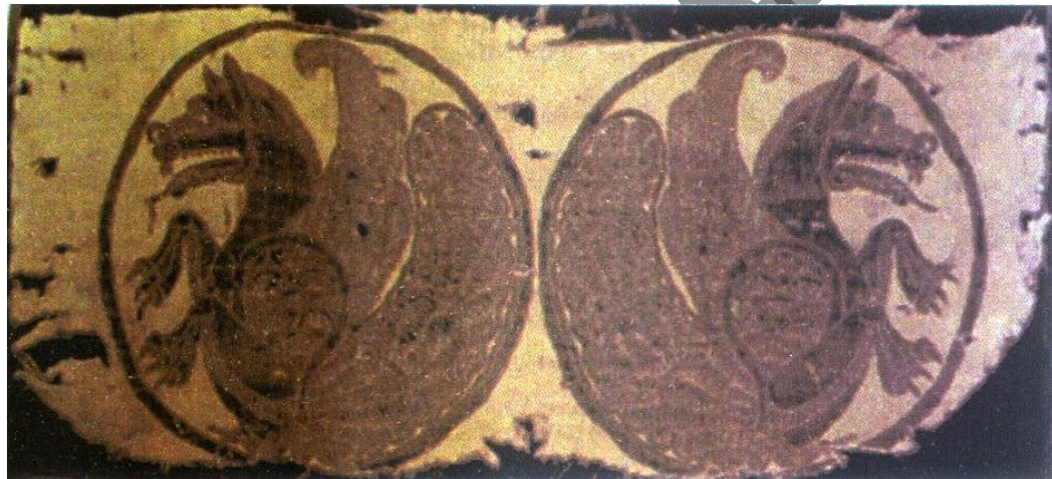
بررسی پارچه های قرن اول تا سوم هجری قمری

در ابتدای دوره اسلامی پارچه ها تحت تاثیر پارچه های ساسانی بود اما به تدریج طرح های اسلیمی و نقوش پیچیده تر شد + نقوش گیاهی و طوماری افزایش یافت + نقوش جانوری محدود شد + صحنه های شاعرانه و داستان های رزمی به متن پارچه ها راه یافت.

بررسی برخی از پارچه های قرون اولیه اسلامی

نمونه اول: ابریشمی + ری + ۷۱×۲۹ سانتیمتر + موزه ملی ایران

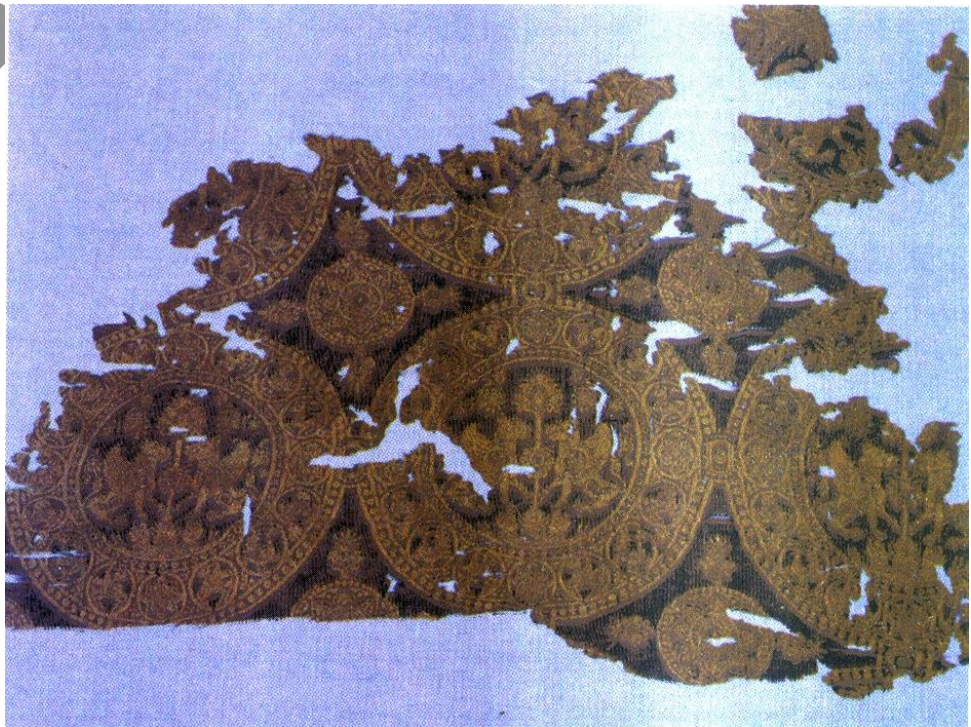
قاب های دایره ای مانند با یکدیگر در تماس هستند + در داخل دایره ها موجودات افسانه ای (اژدها) بکار رفته است + رنگ های پارچه نخودی و قهوه ای و محدود است + در پارچه تفاوت خاصی نسبت به پارچه های ساسانی محسوس نیست + با این حال شاید ساده تر شدن فرم دایره قاب ها و برخی تغییرات اندک در چهره اژدها ها

را بتوان از نکات تمایز آنها با پارچه های ساسانی دانست.

نمونه دوم: ابریشمی + ری + ۴۰×۲۳ سانتیمتر + موزه ملی ایران

قاب های دایره ای مماس بر یکدیگر هستند + چفتی در میانه آنها را به یکدیگر متصل نموده است + قاب های دایره ای پرکار هستند + قاب ها یک حاشیه پهن و دو حاشیه باریک در طرفین دارند + حاشیه های باریک در طرفین متشکل از دوایر متوالی می باشد که کاملا ساسانی است + حاشیه پهن نیز از دایره هایی متوالی تشکیل شده است که هر دایره ترکیبی از سه نقش طاووس + بز کوهی + ستاره می باشد + حفاصل هر دایره متوالی در حاشیه پهن با نقوش تزئینی زیادی پر شده است که این از تغییرات قرون اولیه اسلامی با پارچه های اواخر ساسانی می باشد + حفاصل دوایر بزرگ زمینه نقوش شمسه چهارپر بکار رفته

است + در دوایر اصلی دو شیر بالدار (نگهبان و محافظ) و درخت زندگی میان آنها مشاهده می شود.

مهمترین تغییر پارچه های اسلامی از قرن اول تا سوم به قرن چهارم هجری قمری

استفاده از خط کوفی در پارچه ها

- خط کوفی ابتدا ابتدا در فرم های دایره ای و قاب ها جایگزین دوایر متوالی شد و سپس در فرم های مربع شکل و شکسته بکار برده شد.
- با کاربرد خط عدم تناسب نقوش از بین رفته و تناسب بین نقوش و نوشتار برقرار گردید.با

خط کوفی